

Данијел
Дефо

Робинсон
Крусо

Превео
Владага Поповић

■ Laguna ■

Наслов оригинала

Daniel Defoe

ROBINSON CRUSOE (1719)

Copyright © овог издања 2020, ЛАГУНА

Издавачка кућа ЛАГУНА ДОО БЕОГРАД из Београда, улица Ресавска бр. 33, позива носиоца односно носиоце ауторских права (аутори или друга лица која су у складу са законом стекла ауторска права) на превод књиге *Робинсон Крусо* аутора Данијела Дефоа да се јаве нашој издавачкој кући у циљу договора у вези са регулисањем свих ауторских права и обавеза. У вези са наведеним, можете да са нама контактирате путем имејла redakcija@laguna.rs.

Робинсон
Крусо

ГЛАВА I

Рођен сам године 1633. у граду Јорку, у доброј породици, али не из тога краја, јер ми отац беше странац из Бремена. Он се био настанио најпре у Халу, стекао лепо имање трговином, па кад је престао да се њом бави, преселио се у Јорк, одакле се био оженио мојом мајком. Њена родбина, угледна у томе крају, звала се Робинсон: отуда и моје име Робинсон Кројцнар; али услед обичног изопачења речи у Енглеској, сад нас зову Крусо, и ми сами се тако називамо и тако пишемо своје име, па ме тако и моји другови одувек зову.

Имао сам два старија брата, од којих је један, као потпуковник енглеског пешадијског пука у Фландрији, којим је раније командовао славни пуковник Локхарт, погинуо у бици код Денкерка против Шпанаца. Шта се са мојим другим братом збило, никад нисам дознао, као што ми отац и мати никад не дознадоше шта се са мном збило.

Како сам био трећи син у породици, а нису ме давали на занат, глава је почела рано да ми се пуни необузданим

мислима. Мој стари отац дао ми је довољно науке, уколико се она може стећи код куће и у обичној маловарошкој школи. Хтео је да се посветим правничком позиву, али ја сам лудовао за морем, и тај мој занос тако се јако сукобљавао са очевом вољом, па и са његовим заповестима, и преклињањима и одвраћањима моје мајке и других пријатеља, да човек мора помислити да је у мојој нарави било нечег кобног, нечег што је тежило несрећнама које су ме очекивале.

Мудар и озбиљан човек, отац је наслућивао моју намеру, па ми је давао трезвене и одличне савете да је се оканим. Позвао ме једног јутра у своју собу, за коју беше везан костобољом, и одржао ми ватрену придику. Питао ме шта ме вуче, ако не жеља за тумарањем по свету, да напустим очински дом и завичај, где бих се могао лепо снаћи, са изгледом да своју имовину повећам прилежношћу и вредноћом, па да живим удобно и задовољно. Рекао ми је да људи очајног стања или, напротив, веома славољубиви и богати, одлазе у туђину за пустоловинама, у тежњи да се уздигну предузимљивошћу и прославе необичним подухватима; да је све то или високо изнад мене или сасвим испод мене; да припадам средњем или, могло би се рећи, горњем слоју нижег сталежа, који је, према његовом искуству, најбољи на свету и најподеснији за људску срећу, јер није изложен бедама и тешкоћама, труду и патњама радничког дела човечанства, нити спутан охолошћу, раскоши, славољубљем и завишћу горњег дела човечанства. Казао ми је да могу судити о срећи свога средњег сталежа по томе што му остали људи завиде, што се краљеви често туже на беду скопчану с њиховим високим положајем, и на то што нису били постављени у средину између те две крајности – малих и великих; и

што је премудри Соломон, молећи се да не буде ни богат ни сиромаш, посведочио где је права срећа.

По његовом мишљењу, ако посматрам, видећу како невоље сналазе горњи и доњи део човечанства, док средњи има најмање несрећа и није изложен толиким превртљивостима судбине, као виши или нижи, да чак није изложен толиким болестима и nelaгодностима тела и душе као они који порочним животом, раскоши и претераностима, с једне стране, или тешким радом, немаштином и бедом или недовољном исхраном, с друге, навлаче на себе болештине, природним последицама свог начина живота. Даље: средњи ступањ живота је најподеснији за сваковрсне врлине и сваковрсна уживања; мир и изобиље слуге су осредњем богатству; уздржљивост, умереност, спокојство, здравље, друштво, све пријатне разоноде и сва привлачна задовољства благодети су средњег ступња живота. Тим путем људи иду тихо и без тешкоћа по овом свету, а удобно на онај, неспутани телесним или умним радом, непродани у ропство насушног хлеба ради, немрцварени тешким приликама, које души отимају спокојство, а телу одмор; нити помахнитали од зависти или од потајног славољубља које сажиге, већ лагодно клизе кроз живот и разборито кушају његове сласти, али не и горчине; осећају се срећно и уче из свакодневног искуства да своје среће буду свеснији.

Затим ме је озбиљно и с љубављу молио да не поступам као неискусан младић, да не срљам у невоље од којих као да ме бране и природа и животни ступањ на коме сам рођен; казао ми је да нисам принуђен да идем за хлебом; да ће се побринути за моје благостање и потрудити да ме пристојно доведе на животни положај који ми је малочас препоручивао; а ако се не будем осећао сасвим

угодно и срећно у свету, то ће бити моја судбина или кривица, и он неће ни најмање бити одговоран, јер је извршио своју дужност кад ме је опоменуо да не чиним кораке за које зна да воде у зло. Једном речи, урадио би што је за мене најбоље ако останем и скрасим се код куће, како ме је саветовао, али не би хтео допринети мојим несрећама, повлађујући мојим жељама да се отиснем у свет. И, на крају, казао ми је да се сетим свога старијег брата, кога је исто тако озбиљно одвраћао од намере да иде у низоземске ратове, но без успеха, јер су га његове младе жеље одвукле у војску, па у смрт. Рекао је да неће престати да се моли Богу за мене, али верује да ме Бог неће благословити ако учиним тај луди корак, и да ћу доцније имати времена да размишљам о томе како сам пренебрегао његове савете, кад можда неће бити никога да ми помогне.

За време последњег дела његовог говора, који беше одиста пророчански, мада не бих рекао да је сам отац тога био свестан, приметих како му се сузе сливају низ лице, нарочито док је помињао мога погинулог брата; и како је, говорећи да ћу имати прилике да се кајем кад никога неће бити да ми помогне, толико био потресен да је прекинуо говор и рекао да му је срце пуно, па не може ништа више да ми каже.

Био сам искрено дирнут овим говором – а одиста ко не би? – и решен да не мислим више о одласку у туђину, већ да се скрасим код куће по очевој жељи. Али, авај! У току од неколико дана одлука ми је ослабила; и укратко, да бих спречио даља очева наваљивања, решим после неколико недеља да побегнем од њега. Ипак нисам онако пренагљено поступио како сам решио; већ сам увребао мајку, у тренутку кад ми се учинила приступачнија него

обично, и рекао да ми је толико стало да видим света да се никада нећу прихватити неког посла са довољном решеношћу да га изведем до краја, и да би било боље да отац да пристанак него да ме примора да одем без пристанка; да ми је сада осамнаест година, те је предоцкан да идем као шегрт на занат или да постанем писар код неког адвоката; да сам начисто, кад бих ступио на какав посао, да не бих истрајао и да бих свакако побегао од послодавца и отишао на море; а ако она каже оцу да ме пусти у туђину, па се вратим ако ми се тамо не свиди, нећу више одлазити, и обећаћу да удвојеном марљивошћу надокнадим изгубљено време.

Ово је моју мајку веома разгневило. Рече ми да зна да нема смисла да разговара са мојим оцем о таквим стварима; да он одвећ добро зна шта ми је на корист да би пристао на нешто штетно по мене, и она се пита како могу и помислити на тако штогод, после разговора који сам имао са оцем, и љубазних и нежних осећања, за које зна да је отац испојио; и да ми, укратко, ако желим своју пропаст, нема помоћи, али треба да утувим да они неће дати пристанак. Што се ње тиче, не жели да ми помогне да се упропастим, и никад нећу имати прилике да кажем како је моја мати била вољна кад отац није.

Мада је мајка одбила да се заузме код оца, ипак му је, како сам доцније чуо, саопштила сав наш разговор, а отац јој, пошто је поводом тога показао велику забринутост, рекао са уздахом: „Тај дечак би могао бити срећан кад би хтео остати код куће, али ако оде у туђину, биће највећи несрећник који се икада родио. Не могу дати пристанак.“

Тек безмало годину после тога побегах, мада сам у међувремену остао упорно глув за све предлоге да се скрасим на неком послу, и често замерао оцу и мајци

што су тако чврсто решени да не допусте оно што знају да ме привлачи. Али једног дана кад сам био у Халу, куда сам случајно отишао, без намере да том приликом побегнем, и наишао на једног друга који је баш полазио на поморско путовање до Лондона, лађом свог оца, и стао ме наговарати да пођем с њима, мамећи ме на начин уобичајен код помораца – тј. да ме пут неће ништа стати – нисам више питао за савет ни оца ни мајку, нити сам их обавестио, већ, остављајући да чују кад узмогну, не тражећи благослова ни од Бога ни од оца; без обзира на околности или последице, а у зао час, Бог зна, 1. септембра 1651. укрцам се на брод за Лондон. Никад несреће ниједног младог путолова, мислим, нису брже почеле и дуже трајале од мојих. Чим је брод испловио из Хамбера, ветар подухну и таласи се стадоше страховито дизати, па ми, како нисам никад раније био на пучини, тело необично оболе, а душа се престрави. Почех озбиљно размишљати о томе шта сам учинио и како ме је праведно стигла небесна казна што сам грешно оставио очински дом и пренебрегао дужност; сви добри родитељски савети, очеве сузе и мајчина преклињања, падоше ми живо на памет; и моја савест, која још не беше окорела као доцније, стаде ме корити што сам презрео савет и прекршио дужност према Богу и оцу.

За све то време бура је расла, а море, на коме никад раније нисам био, дизало се веома високо, мада ни изблиза како сам га виђао много пута доцније, чак ни како га видех после неколико дана. Али то беше довољно да ме тада узбуди, јер сам био млад морнар који ништа слично није искусио. Очекивао сам да нас сваки талас прогута, и сваки пут кад брод падне у морску увалу, мислио сам да је на дну и да се више никад нећемо дићи; и у тој

муци душе много пута сам се заветовао и зарицао, ако Бог изволи да ми поштеди живот за време овог путовања, па икад станем ногом на копно, да ћу сместа отићи оцу и никад више крочити на брод док сам жив; да ћу прихватити његов савет и никад више нећу улетети у овакве невоље. Сада сам јасно увидео вредност његових опаски о средњем ступњу живота; како је лагодно, како удобно он проживео све своје дане, и како никад није био изложен бурама на мору ни недаћама на копну; те одлучим да, као блудни син који се истински каје, одем кући своме оцу.

Ове мудре и трезвене мисли трајале су докле год је бура трајала, па чак и нешто дуже; али идућег дана ветар попусти и море се утиша, и ја се почнем помало навикавати на њега. Био сам, ипак, веома озбиљан целог тог дана, јер сам још помало патио од морске болести; али пред крај дана време се пролепша, ветар сасвим престаде и наста дивно вече; сунце зађе сасвим јасно, а тако се и роди следећег јутра; и са мало ветра или без ветра, са глатким морем што га сунце обасјало, призор ми се учини најлепши који сам икад видео. Спавао сам добро преко ноћи и више нисам патио од морске болести, већ сам био весео, посматрајући с дивљењем море које претходног дана беше онако узбуркано и страшно, а сад, после тако кратког времена, спокојно и пријатно. Али да се моје добре одлуке не би учврстиле, ето ти мог друга који ме је намамио:

– Еле, Бобе – вели тапшући ме по рамену – како си после овога? Јамачно си се препао прошле ноћи кад је задувала само чашица ветра?

– Чашицом ветра зовеш то? – велим. – Па то је била страшна бура.

– Бура, будало једна – одговара он – зар то називаш буром? Та то није било ништа. Дај нам само добар брод и слободно море, и за нас такав ветрић не значи ништа. Али ти си, Бобе, само слатководни бродар. Хајде да справимо зделу пунча¹, па ћемо све то заборавити. Видиш ли како је сада време дивно?

Да скратим овај тужни део приче, ударимо старим путем свију помораца. Пунч је справљен, и ја сам се од њега опио. И у покварености те једне ноћи утопим све своје кајање, сва размишљања о свом прошлом поступку, и све одлуке за будућност. Једном речи, како је море повратило глаткост површине и трајно спокојство кад се бура утишала, те узбуна мојих мисли престаде, а заборавих страх и трепет да ме море не прогута – поврати се и струјање мојих ранијих жеља, и ја сасвим заборавим завете и обећања која сам дао у невољи. Налазио сам, додуше, времена за премишљање, и озбиљне мисли су, такорећи, тежиле да се опет кадшто поврате; али ја сам их се отресао и иза њих будио као из какве болести, и одавао се пићу и другарству, тако да сам брзо онемогућио повратак тих напада, како сам их називао, и за пет или шест дана однео сам над савешћу потпуну победу, какву сваки млад човек само може пожелети кад се реши да се више због ње не узнемирује. Али сам морао издржати још једну пробу; и промисао², као обично у таквим случајевима, одлучи да ме остави сасвим без извињења. Јер кад нисам ово схватио као спасење, наредно избављење морало је бити такво да му опасност и милост мора признати и најгори и најокорелији бедник међу нама.

¹ Пунч – вруће или хладно алкохолно пиће које се припрема од рума, вина, чаја, шећера, лимуновог сока и других ароматичних примеса.

² Промисао – бојја воља.

Кад смо шестога дана били на мору, упловимо у сидриште код Јармута; како је ветар дувао у супротном правцу, а време било тихо, мало смо одмакли после буре. Овде смо били приморани бацити сидро и остати, јер је ветар и даље дувао у супротном правцу – наиме, од југозапада – седам или осам дана, у коме року беше приспело много бродова из Њукасла у исто сидриште, као и у опште пристаниште где бродови могу чекати на ветар за пловидбу реком.

Не бисмо, међутим, тако дуго ту остали усидрени, већ бисмо с плимом пошли уз реку, да ветар није одвећ јако дувао; и пошто смо тако провели четири или пет дана, поче дувати још јаче. Ипак, како се сидриште сматрало да вреди колико и неко пристаниште, како смо се добро усидрили, а сидра и конопи беху веома јаки, наша посада се није узнемиравала, нити је и најмање слутила опасност, већ је проводила време у одмарању и весељу, на морнарски начин; али осмога дана ујутру, ветар ојача, те се сви морнари латише посла да скину наставке једрила и да све доведу у ред и притегну да би брод стајао што лакше на води. Пред подне море се одиста високо усталаса, и наш брод се предњим делом загњури, и кад га прелише таласи, помислисмо једанпут или двапут да се сидро откинуло, те капетан нареди да се спусти главно сидро; тако да су нас држала два сидра, а конопи беху до краја одмотани. Сад се већ беше дигла одиста грозна бура, и ја приметим ужас и запрепашћење чак и на лицу самих морнара. Капетан, мада је будно радио на спасавању брода, пролазећи поред мене у кајиту³ и из ње, неколико пута изусти као за себе: „Боже, буди нам милостив; сви ћемо бити изгубљени, сви ћемо

³ Кајита – кабина на лађи.

пропасти“, и томе слично. За време ових првих узбуна био сам дунован и лежао непокретно у својој кајити, која беше у потпалубљу, и нисам у стању описати своје расположење. Тешко ми беше да опет дођем до првог покајања које сам тако очигледно згазио и за које сам тако окорео. Мислио сам да је горчина смрти прошла и да ово неће бити ништа, као ни оно прво. Али кад капетан прође поред мене, како сам казао, и рече да ћемо сви пропасти, ужасно сам се препао. Устанем и изиђем из кајите и погледам напоље; тако суморан приказ ни-кад нисам видео. Море се дизало као планине, и свака три-четири минута сурвавало на нас. Кад год сам могао погледати унаоколо, видео сам само опасност. Два брода која беху усидрена близу нас беху посекала једрила, пошто су била тешко натоварена; и наша посада повика да је један брод, који беше усидрен на миљу⁴ пред нама, потонуо. Још две лађе, кад су се откачиле од сидра, беху изјуриле из сидрењака на море, изложене сваковрсним опасностима, и то без иједног усправљеног једрила. Лаки бродови прошли су најбоље, јер се не љуљају много на мору; али два-три, ношена ветром, прођоше поред самог нашег брода, само са раширеном пречком.

Предвече поткапетан и надморнар замоле капетана нашег брода да им дозволи да посеку предњи јарбол, на шта он не хте пристати; али кад га ови уверише да ће брод потонути ако то не учини, пристаде; и кад посекоше предњи јарбол, велики јарбол стајаше тако лабаво и толико потресаше брод да беху приморани посећи и њега, и тако раскрче палубу.

Свако може судити у каквом сам положају морао бити кад су ствари тако стајале, јер сам био неискусан

⁴ Наутичка миља износи 1852 метра.

морнар, а бех се раније тако уплашио и од мале опасности. Ако могу изразити после толико времена мисли које сам тад имао, био сам десет пута више у страху од својих ранијих убеђења и што сам се од њих вратио одлукама које сам најпре, у својој покварености, био донео, него и од саме смрти; а све то ме је, заједно са страхом од буре, довело у такво стање да га не могу никојим речима описати. Али најгоре још не беше дошло. Бура је тако беснела да су сами морнари признавали да не знају за гору. Брод нам је био добар, но тешко натоварен, те се тако љуљао да су морнари с времена на време узвикивали да ће потонути. Имао сам срећу у једном погледу, што нисам схватио шта у ствари хоће да кажу, док нисам питао. Међутим, бура беше тако жестока да сам видео што се не виђа често – капетана, надморнара и још неколико других, паметнијих од осталих, како се моле Богу, у очекивању да брод сваког часка оде на дно. У поноћ, и сред наших свих невоља, један од посаде, који беше намерно сишао да види, узвикну да је брод напукао; а други рече да је четири стопе⁵ вода на дну брода.

Тада сва посада би позвана на пумпу. При помену саме те речи, срце ми, како ми се учини, обамре у грудима и сручих се у кабину натрашке, на ивицу постеље, где седох. Међутим, морнари ме подигоше и рекоше да сад могу да радим на пумпи као и други, кад већ раније нисам могао ништа, а ја се на то пренем, прискочим пумпи и од срца прионом на посао. Док се то радило, капетан примети како нам се приближују неки лаки бродови за угаљ, који нису могли да одоле бури, па беху приморани да се откаче од сидра и отисну на пучину, и

⁵ Стопа – јединица мере за дужину величине једног просечног људског стопала (0,3048 м).

нареди да се опали из топа у знак невоље. Нисам имао појма шта то значи, те се тако изненадим да помислим да се брод разбио или се нешто страшно догодило. Једном речи, тако се изненадим да паднем у несвест. Како су то били тренуци кад је свако морао да мисли само на свој живот, нико не обрати пажњу на мене, нити се запита шта се то збило са мном; сад неко други прискочи пумпи и одгурнув ме ногом, остави ме да лежим мислећи да сам мртав; и дуго је требало да дођем к себи.

Радили смо даље, али како је вода расла на дну брода, беше очевидно да ће потонути, и мада је бура почела мало попуштати, не беше могућно да брод доплови до каквог пристаништа, те капетан настави да пуца из топова за помоћ, и један лак брод, који је одолевао бури баш пред нама, усуди се да нам пошаље чамац. Са највећом опасношћу чамац нам се приближи; али нам беше немогућно да се укрцамо, нити је чамац могао пристати уз наш бок, док му најзад, како је посада срчано веслала, и стављала на коцку свој живот не би ли нас спасла, наши морнари добацише преко задњег дела брода уже са плутачом⁶, па га у великој дужини одмоташе, а они га, са великим трудом и опасношћу по живот, дохватише, и ми их довучемо сасвим уз задњи део брода, и сви уђемо у њихов чамац. Није имало смисла ни за њих ни за нас, кад смо ушли у чамац, и помислити да дођемо до њиховог брода, те се сви сложимо да чамац препустимо ветру и таласима и само да га довучемо ближе обали, а наш им капетан обећа, ако се чамац разбије о њу, да ће накнадити губитак њиховом капетану, и тако, нешто

⁶ Плутача – пловна метална направа, обично ваљкастог облика, за привезивање бродова, означавање пловног пута, подводног гребена и сл.

веслајући, нешто под притиском ветра, наш чамац одмаче у северном правцу, завијајући према обали скоро до Рта Винтертона.

Не беше више од четврт часа како смо напустили брод, кад видесмо где тоне, и тад схватих први пут шта значе речи: „Брод тоне“. Морам признати да сам једва имао очи да њима гледам кад ми морнари то рекоше; јер од тога тренутка могло би се пре рећи да су ме убацили у чамац као ствар него да сам сâм ушао. Срце ми беше, такорећи, обамрло од страха, нешто од околности у којима смо се налазили, а нешто при помисли на оно што ме још чека. Док смо још били у томе положају, и посада се мучила да довесла чамац у близину обале, могли смо видети, кад би се чамац уздигао на таласима, како многобројни људи јуре дуж обале да нам помогну кад се приближимо; али ми смо се споро примицали и нисмо могли допрети до обале све док не прођосмо кулу светиљу, одакле обала скреће западно ка Кромеру, те је копно мало ублажавало жестину ветра. Овде смо пристали и сви се срећно искрцали, мада не без много тешкоћа, а затим смо пешице отишли у Јармут, где смо, као страдалници, наишли на прави братски пријем како код градских власти, које су нам одредиле добра преноћишта, тако и код појединих трговаца и бродовласника. Добили смо и довољно новца за пут до Лондона или натраг до Хала, како нађемо за сходно. Да сам сад имао довољно памети да се вратим у Хал, кући, био бих срећан, и мој отац, као у Христовој причи, заклао би чак и угојено теле за мене; овако, кад је чуо да је брод којим сам отишао напуштен у јармутском сидрењаку, задуго није могао поуздано сазнати да се нисам утопио. Али моја зла коб гурала ме је са упорношћу којој се ништа

није могло одупрети; и мада су ме разум и сталоженији разбор неколико пута гласно позивали да идем кући, нисам имао снаге да то учиним. Не знам како то да назовем, нити ћу истицати да нас нека тајанствена виша одлука нагони да постанемо оруђе сопствене пропасти, чак и кад је она пред нама, и да у њу срљамо отворених очију. Свакако ништа друго до нека таква предодређена, неизбежна беда могла ме је вући упркос присебном расуђивању и подстицају од стране мојих најскривенијих мисли, упркос двома тако јасним поукама, које сам добио при свом првом покушају.

Мој друг, син нашег капетана, који је раније помогао да постанем окорео, беше сад мање дрзовит од мене. Првом приликом кад је са мном разговарао по доласку у Јармут, а то беше после два-три дана, јер смо добили коначишта у разним крајевима вароши, глас му је очигледно друкчије звонио и лице му беше веома сетно. Климајући главом, упитао ме је како сам, и казао оцу ко сам и како сам пошао на пут по мору само пробе ради, пре но што одем даље у бели свет. Његов отац, обратив ми се веома озбиљним и забринутим гласом, рече:

– Млади човече, немојте никад више ићи на море; треба ово да узмете као јасан и видан знак да нећете постати морнар.

– Па зар, господине капетане, ви нећете више на море? – рекох.

– То је друга ствар – рече. – То је мој позив, па према томе моја дужност; али пошто сте ви пошли на овај пут за пробу, видите да вам је промисао дала да наслутите шта вас очекује ако наваљујете. Можда нас је све ово зло снашло због вас, као кад је оно Јона био на тарсиском броду. Молим вас, ко сте ви, и ради чега сте пошли на море?

На то му испричам нешто о себи, што га јако наљути.

– Шта сам учинио – рече – да ми такав несрећник дође на брод? Не бих опет крочио на исти брод с тобом за хиљаду фунти.

Ово је доиста био испад с његове стране, јер његов дух још беше узбуркан осећањем губитка који је претрпео, и отишао је даље но што је имао право. Ипак ми је затим веома озбиљно говорио; саветовао ме да се вратим оцу и да више не кушам промисао, себи за пропаст; казао ми је да могу да видим како је божја рука против мене.

– И, млади човече – рече – будите сигурни, ако се не вратите, где год пођете, наићи ћете само на несреће и разочарања, док се речи вашег оца не испуне на вама.

Ускоро затим смо се растали, јер сам му мало одговарао, и више се нисмо видели. Не знам којим је путем пошао. Што се мене тиче, како сам имао нешто новца у џепу, отпутујем у Лондон сувим; и тамо сам се, као и на путу, много борио са собом – којим правцем да ударим, и да ли да идем кући или на море.

Што се тиче одласка кући, стид се противио најбољим разлозима који су ми падали на памет; одмах сам помислио како би ми се суседи подсмевали, и како бих се стидео да видим не само оца и мајку већ свакога. Отада сам често запажао како је грешна и неразборита људска ћуд уопште, нарочито младежи, у односу на разум који треба да људе води у таквим случајевима – наиме, да се не стиде да греше, а стиде се да се покају; не стиде се поступка због кога с правом треба да се сматрају будалама, већ се стиде повратка, због кога би једино требало да се сматрају мудрим људима.

У том стању, међутим, остадох неко време, у неизвесности какве кораке да предузнем и којим правцем